

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 5ης Μαρτίου 2020 *

«Προδικαστική παραπομπή – Φορολογία – Κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας – Οδηγία 2006/112/ΕΚ – Άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ' – Απαλλαγές – Παροχές ιατρικής περίθαλψης οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της άσκησης ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελμάτων – Υπηρεσίες παρεχόμενες διά τηλεφώνου – Υπηρεσίες παρεχόμενες από νοσηλευτές και παραϊατρικό προσωπικό»

Στην υπόθεση C-48/19,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bundesfinanzhof (ομοσπονδιακό φορολογικό δικαστήριο, Γερμανία) με απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 25 Ιανουαρίου 2019, στο πλαίσιο της δίκης

X-GmbH

κατά

Finanzamt Z,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Safjan, πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen (εισηγητή) και N. Jääskinen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: E. Tanchev

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η X-GmbH, εκπροσωπούμενη από τον G. Burwitz, Rechtsanwalt,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την S. Eisenberg,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την L. Lozano Palacios και τον L. Mantl,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της X-GmbH και της Finanzamt Z (φορολογικής αρχής Z, Γερμανία) σχετικά με την άρνηση της αρχής αυτής να απαλλάξει από τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) τις τηλεφωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες επί διαφόρων σχετικών με την υγεία θεμάτων και τα προγράμματα τηλεφωνικής υποστήριξης ασθενών που πάσχουν από χρόνιες ή μακροχρόνιες ασθένειες, υπηρεσίες τις οποίες παρέσχε η X για λογαριασμό των δημόσιων ταμείων ασφάλισης ασθενείας.

Το νομικό πλαίσιο

Η οδηγία 2006/112

- 3 Το άρθρο 132, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/112 έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη απαλλάσσουν τις ακόλουθες πράξεις:

[...]

- β) τη νοσοκομειακή και ιατρική περίθαλψη, καθώς και τις στενά συνδεόμενες με αυτές πράξεις, οι οποίες παρέχονται από οργανισμούς δημοσίου δικαίου ή υπό κοινωνικές συνθήκες παρεμφερείς με αυτές που ισχύουν για τους οργανισμούς αυτούς, από νοσηλευτικά ιδρύματα, κέντρα ιατρικής περίθαλψης και διάγνωσης, καθώς και από άλλα ιδρύματα της αυτής φύσης, που αναγνωρίζονται από το ενδιαφερόμενο κράτος·

- γ) τις παροχές ιατρικής περίθαλψης, οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της άσκησης ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελματιών, όπως καθορίζονται από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος·

[...]».

Το γερμανικό δίκαιο

- 4 Το άρθρο 4 του Umsatzsteuergesetz (νόμου περί φόρου κύκλου εργασιών), της 21ης Φεβρουαρίου 2005 (BGBl. 2005 I, σ. 386), όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο της 19ης Δεκεμβρίου 2008 (BGBl. 2008 I, σ. 2794), ορίζει τα εξής:

«Μεταξύ των πράξεων που εμπίπτουν στο άρθρο 1, παράγραφος 1, σημείο 1, απαλλάσσονται του φόρου:

[...]

14. α) οι παροχές ιατρικής περίθαλψης οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της άσκησης του επαγγέλματος του ιατρού, του οδοντίατρου, του θεραπευτή, του φυσιοθεραπευτή, της μαίας ή άλλου παρόμοιου ιατρικού επαγγέλματος. [...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 5 Η X είναι γερμανική εταιρία περιορισμένης ευθύνης. Τον Φεβρουάριο του 2014, παρείχε, για λογαριασμό των δημοσίων ταμείων ασφάλισης ασθενείας, τηλεφωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες επί διαφόρων θεμάτων σχετικά με την υγεία και υλοποίησε προγράμματα τηλεφωνικής υποστήριξης ασθενών που έπασχαν από χρόνιες ή μακροχρόνιες ασθένειες.
- 6 Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονταν από νοσηλευτές και παραϊατρικό προσωπικό οι οποίοι, ως επί το πλείστον, είχαν καταρτιστεί ως «προπονητές υγείας». Στο ένα τρίτο και πλέον των περιπτώσεων, ζητήθηκε η συνδρομή ιατρού, ο οποίος αναλάμβανε την παροχή συμβουλών ή, εφόσον παρίστατο ανάγκη διευκρινίσεων, έδινε οδηγίες ή μια δεύτερη γνώμη.
- 7 Οι τηλεφωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες προσέφεραν στους ασφαλισμένους τη δυνατότητα να καλούν τους συνεργάτες της X, ανά πάσα στιγμή, για να τους ζητήσουν πληροφορίες. Εάν επιθυμούσαν συμβουλές ιατρικής φύσης, οι εν λόγω συνεργάτες προέβαιναν σε αξιολόγηση με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή, υποβάλλοντας συγκεκριμένα ερωτήματα βάσει των οποίων μπορούσαν να προσδιορίσουν το ιατρικό πλαίσιο στο οποίο θα μπορούσε να ενταχθεί η κατάσταση του ασφαλισμένου, εν συνεχεία δε τον ενημέρωναν για τη θεραπευτική πορεία του, δίνοντάς του εξηγήσεις για τις πιθανές διαγνωστικές μεθόδους και θεραπευτικές αγωγές ή, ακόμη, προτείνοντάς του αλλαγές στη συμπεριφορά ή στην περίθαλψη.
- 8 Οι διεκπεραιωμένες αιτήσεις υποβάλλονταν δειγματοληπτικά στον ιατρικό υπεύθυνο, ο οποίος ήλεγχε, μεταξύ άλλων, τη συνοχή, από ιατρική άποψη, των τεκμηριωμένων στοιχείων.
- 9 Στο πλαίσιο των προγραμμάτων υποστήριξης, οι συμμετέχοντες επιλέγονταν από τα ταμεία ασφάλισης ασθενείας βάσει των δεδομένων τους τιμολόγησης και των παθολογικών χαρακτηριστικών τους και, ακολούθως, τα ταμεία αυτά επικοινωνούσαν με τους ασθενείς, οι οποίοι, εφόσον το επιθυμούσαν, εντάσσονταν σε πρόγραμμα. Τα προγράμματα αυτά παρείχαν στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να επικοινωνούν διά τηλεφώνου, για χρονικό διάστημα τριών έως δώδεκα μηνών, με τους συνεργάτες της X και να τους καλούν, ανά πάσα στιγμή, προκειμένου να λάβουν πληροφορίες σχετικές με την πάθησή τους.
- 10 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι κύριος σκοπός των προγραμμάτων αυτών ήταν να βελτιώσουν, για τον συμμετέχοντα και τους οικείους του, την κατανόηση της ασθένειας, την τήρηση της ακολουθούμενης φαρμακευτικής αγωγής ή τη χρήση άλλων θεραπευτικών αγωγών, την αποφυγή λανθασμένης φαρμακευτικής αγωγής και τη συμβολή στην προσήκουσα αντιμετώπιση της ενδεχόμενης επιδείνωσης των συμπτωμάτων και της κοινωνικής απομόνωσης. Ο σκοπός των εν λόγω προγραμμάτων συνίστατο στη βελτίωση της διαχείρισης του κόστους της περίθαλψης των ασθενών, ιδίως με την αισθητή μείωση του αριθμού των επανεισαγωγών, στη στήριξη των γονέων των ασθενών που έπασχαν ενδεχομένως από διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και στη μείωση των κινδύνων δευτερογενών παθήσεων.
- 11 Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων αυτών, η X ζήτησε απαλλαγή από τον φόρο κύκλου εργασιών για το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης χρονικό διάστημα. Η φορολογική αρχή Z έκρινε ότι οι οικείες πράξεις ήταν φορολογητέες.
- 12 Η X, της οποίας η προσφυγή απορρίφθηκε από το αρμόδιο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, άσκησε αναίρεση (Revision) ενώπιον του Bundesfinanzhof (ομοσπονδιακού φορολογικού δικαστηρίου, Γερμανία).
- 13 Κατά πρώτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν μπορεί να κρίνει ότι συμβουλευτικές υπηρεσίες ιατρικής φύσης οι οποίες παρέχονται διά τηλεφώνου και δεν συνδέονται με συγκεκριμένη ιατρική περίθαλψη ή παρέχονται μόνο στο προστάδιο τέτοιας περίθαλψης πρέπει να υπόκεινται στον ΦΠΑ ή

αν πρέπει να εφαρμόσει τη νομολογία του Δικαστηρίου η οποία εξαιρεί από την απαλλαγή που προβλέπει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 την περίθαλψη η οποία αποσκοπεί απλώς στην κάλυψη γενικών αναγκών, όπως αναψυχής, ευεξίας ή αισθητικής.

14 Κατά δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν τα χαρακτηριστικά των προσόντων των ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελματιών, κατά την έννοια του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής, που καθορίζονται από το οικείο κράτος μέλος για τις «κλασικές» παροχές περίθαλψης ισχύουν και για τις παροχές περίθαλψης που πραγματοποιούνται χωρίς φυσική επαφή ή αν στην προκειμένη περίπτωση είναι αναγκαίες πρόσθετες απαιτήσεις.

15 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesfinanzhof (ομοσπονδιακό φορολογικό δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Ασκείται, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης κατά τις οποίες υποκείμενος στον φόρο παρέχει σε ασφαλισμένους, για λογαριασμό ταμείων ασφάλισης ασθενείας, συμβουλές μέσω τηλεφώνου επί διαφόρων θεμάτων υγείας και ασθένειας, δραστηριότητα που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της [οδηγίας 2006/112];

2) Αρκεί προς απόδειξη του απαιτούμενου τίτλου επαγγελματικής ικανότητας, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, για τις υπηρεσίες που αναφέρονται στο πρώτο ερώτημα καθώς και για πράξεις που διενεργούνται στο πλαίσιο “προγραμμάτων υποστηρίξεως ασθενών”, οι τηλεφωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες να παρέχονται από “προπονητές υγείας” (παραϊατρικό προσωπικό, νοσηλευτές) και στο ένα τρίτο, περίπου, των περιπτώσεων να ζητείται η συνδρομή ιατρού;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

16 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν διά τηλεφώνου παρεχόμενες υπηρεσίες, οι οποίες συνίστανται στην παροχή συμβουλών σχετικά με την υγεία και τις ασθένειες, δύνανται να εμπίπτουν στην απαλλαγή από τον ΦΠΑ την οποία προβλέπει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112.

17 Από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής προκύπτει ότι μια παροχή πρέπει να απαλλάσσεται εφόσον πληροί δύο προϋποθέσεις, ήτοι, αφενός, να συνιστά παροχή περίθαλψης και, αφετέρου, να πραγματοποιείται στο πλαίσιο της άσκησης ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελμάτων, όπως καθορίζονται από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος (απόφαση της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 19 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

18 Δεδομένου ότι το πρώτο ερώτημα αφορά τη φύση της οικείας παροχής, πρέπει να διευκρινιστεί το περιεχόμενο της πρώτης από τις ανωτέρω προϋποθέσεις.

19 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 αναφέρεται αποκλειστικά, με τη διατύπωση της πρώτης προϋπόθεσης που τάσσει, στην έννοια των «παροχών ιατρικής περίθαλψης», χωρίς να μνημονεύει τα στοιχεία που αφορούν τον τόπο εκπλήρωσης της παροχής.

20 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, ενώ το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής αφορά υπηρεσίες που παρέχονται εντός νοσοκομείου, το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας αφορά υπηρεσίες που παρέχονται εκτός νοσοκομείου, είτε στην οικία

του παρέχοντος την υπηρεσία είτε στην οικία του ασθενούς είτε αλλού (πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, Peters, C-700/17, EU:C:2019:753, σκέψη 21 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 21 Επομένως, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, για την εφαρμογή του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ίδιας οδηγίας, μια παροχή η οποία πληροί τις προϋποθέσεις τις οποίες τάσσει η διάταξη αυτή δύναται να εμπίπτει στην προβλεπόμενη από την εν λόγω διάταξη απαλλαγή, ανεξαρτήτως του τόπου εκπλήρωσής της.
- 22 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει υπενθυμίσει, όσον αφορά ιατρικές αναλύσεις που εντέλλονται οι γενικοί ιατροί, ότι δεν θα μπορούσε να τηρηθεί η αρχή της φορολογικής ουδετερότητας αν τέτοιες παροχές υπέκειντο σε καθεστώς ΦΠΑ διαφορετικό, αναλόγως του τόπου παροχής τους, καίτοι η ποιότητά τους είναι ισοδύναμη δεδομένης της εκπαίδευσης των ατόμων που τις παρέχουν (απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, Peters, C-700/17, EU:C:2019:753, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 23 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων αυτών, διαπιστώνεται ότι παροχές ιατρικής περίθαλψης που πραγματοποιούνται διά τηλεφώνου δύναται να εμπίπτουν στην απαλλαγή από τον ΦΠΑ την οποία προβλέπει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112, εφόσον πληρούν το σύνολο των προϋποθέσεων εφαρμογής της απαλλαγής αυτής.
- 24 Η διαπίστωση αυτή συνάδει, εξάλλου, με τον σκοπό που συνίσταται στη μείωση του κόστους της περίθαλψης προκειμένου αυτή να καταστεί περισσότερο προσιτή στους ιδιώτες, σκοπό τον οποίο επιδιώκει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 13ης Μαρτίου 2014, Klinikum Dortmund, C-366/12, EU:C:2014:143, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 25 Ωστόσο, είναι δυνατόν ο ίδιος υποκείμενος στον φόρο να πραγματοποιεί ταυτοχρόνως παροχές απαλλασσόμενες από τον ΦΠΑ, οι οποίες εμπίπτουν στην έννοια των «παροχών ιατρικής περίθαλψης», και άλλες παροχές, υποκείμενες στον φόρο αυτόν (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Νοεμβρίου 2003, Unterpertinger, C-212/01, EU:C:2003:625, σκέψη 38, της 20ής Νοεμβρίου 2003, D'Ambrumenil και Dispute Resolution Services, C-307/01, EU:C:2003:627, σκέψη 56, και της 21ης Μαρτίου 2013, PFC Clinic, C-91/12, EU:C:2013:198, σκέψεις 31 και 32).
- 26 Επομένως, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να καθορίσει κατά πόσον οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης τηλεφωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες εμπίπτουν στην έννοια των «παροχών ιατρικής περίθαλψης» του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112.
- 27 Προς τούτο, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν οι ανωτέρω συμβουλευτικές υπηρεσίες επιδιώκουν θεραπευτικό σκοπό, δεδομένου ότι κρίσιμο στοιχείο για να προσδιοριστεί αν παροχή ιατρικών υπηρεσιών πρέπει να απαλλαγεί από τον ΦΠΑ είναι ο σκοπός αυτός (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Νοεμβρίου 2003, Unterpertinger, C-212/01, EU:C:2003:625, σκέψεις 40 και 42, και της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 28 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, η έννοια των «παροχών ιατρικής περίθαλψης» αφορά παροχή υπηρεσιών με σκοπό τη διάγνωση, την περίθαλψη και, στο μέτρο του δυνατού, τη θεραπεία ασθενειών ή ανωμαλιών της υγείας (αποφάσεις της 14ης Σεπτεμβρίου 2000, D., C-384/98, EU:C:2000:444, σκέψη 18, και της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, Peters, C-700/17, EU:C:2019:753, σκέψη 20 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 29 Εντούτοις, τούτο δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι ο θεραπευτικός σκοπός μιας παροχής υπηρεσιών επιδέχεται ιδιαίτερα στενή ερμηνεία (αποφάσεις της 10ης Ιουνίου 2010, Future Health Technologies, C-86/09, EU:C:2010:334, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 21ης Μαρτίου 2013,

PFC Clinic, C-91/12, EU:C:2013:198, σκέψη 26). Επομένως, οι ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονται με σκοπό την προστασία της υγείας των προσώπων, περιλαμβανομένης της διατήρησης ή της αποκατάστασής της, εμπίπτουν στην απαλλαγή του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 (αποφάσεις της 10ης Ιουνίου 2010, Future Health Technologies, C-86/09, EU:C:2010:334, σκέψεις 41 και 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 21ης Μαρτίου 2013, PFC Clinic, C-91/12, EU:C:2013:198, σκέψη 27).

- 30 Στο πλαίσιο της ανάλυσης αυτής, η έλλειψη συνταγής ιατρού πριν από την παροχή τηλεφωνικών συμβουλευτικών υπηρεσιών ή η απουσία συγκεκριμένης ιατρικής περίθαλψης μετά την παροχή αυτή δεν αρκεί, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας που υπομνήσθηκε στην προηγούμενη σκέψη, ώστε να διαπιστωθεί αν τέτοιες συμβουλευτικές υπηρεσίες εμπίπτουν στην έννοια των «παροχών ιατρικής περίθαλψης», κατά το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής.
- 31 Εν προκειμένω, συμβουλευτικές υπηρεσίες οι οποίες συνίστανται στην επεξήγηση των πιθανών διαγνωστικών μεθόδων και θεραπευτικών αγωγών καθώς και στην πρόταση τροποποιήσεων των ακολουθούμενων αγωγών, δεδομένου ότι παρέχουν στον ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα να κατανοήσει την κατάστασή του από ιατρική άποψη και, ενδεχομένως, να ενεργήσει αναλόγως, ιδίως λαμβάνοντας ή μη λαμβάνοντας φάρμακο, είναι δυνατόν να επιδιώκουν θεραπευτικό σκοπό και να εμπίπτουν, ως εκ τούτου, στην έννοια της «ιατρικής περίθαλψης», κατά το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας.
- 32 Αντιθέτως, παροχές υπηρεσιών οι οποίες συνίστανται στην ενημέρωση σχετικά με παθήσεις ή θεραπείες, αλλά δεν μπορούν, λόγω του γενικού χαρακτήρα τους, να συμβάλουν στην προστασία, τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της υγείας των προσώπων, δεν μπορούν να εμπίπτουν στην έννοια αυτή.
- 33 Ομοίως, παροχές υπηρεσιών οι οποίες συνίστανται στην ενημέρωση σχετικά με ζητήματα διοικητικής φύσης, όπως τα στοιχεία ενός ιατρού ή ενός οργάνου συμβιβασμού, δεν μπορούν να εξομοιωθούν με παροχές υπηρεσιών που εμπίπτουν στην απαλλαγή που προβλέπει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ίδιας οδηγίας.
- 34 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 έχει την έννοια ότι οι υπηρεσίες που παρέχονται διά τηλεφώνου και συνίστανται στην παροχή συμβουλών σχετικά με την υγεία και τις ασθένειες είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην απαλλαγή που προβλέπει η διάταξη αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι επιδιώκουν θεραπευτικό σκοπό, πράγμα το οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 35 Πρέπει να σημειωθεί εισαγωγικά ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας με τα εθνικά δικαστήρια την οποία προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, να δώσει στο αιτούν δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί και ότι, υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, το ερώτημα που του υποβάλλεται (απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, Dyson, C-632/16, EU:C:2018:599, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 36 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι τα επαγγελματικά προσόντα που απαιτούνται για την παροχή ιατρικών συμβουλών διά τηλεφώνου δεν ρυθμίζονται από το εθνικό δίκαιο και ότι, όσον αφορά τα προγράμματα υποστήριξης των ασθενών, υπάρχουν συστάσεις μη δεσμευτικού χαρακτήρα οι οποίες αναφέρουν τους επαγγελματίες που μπορούν να επέμβουν, πλην όμως δεν γίνεται ρητή μνεία στους νοσηλευτές ή το παραϊατρικό προσωπικό. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι,

υπό τις συνθήκες αυτές, θα μπορούσε να εφαρμοστεί η απαλλαγή από τον ΦΠΑ αποκλειστικά στις πραγματοποιούμενες διά τηλεφώνου παροχές ιατρικής περίθαλψης στο πλαίσιο των οποίων ζητείται η συνδρομή ιατρού.

- 37 Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, λόγω του ότι οι υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης παρέχονται διά τηλεφώνου, οι νοσηλευτές και το παραϊατρικό προσωπικό που παρέχουν τις υπηρεσίες αυτές πρέπει να υπόκεινται σε πρόσθετες απαιτήσεις επαγγελματικών προσόντων, ώστε η παροχή των εν λόγω υπηρεσιών να μπορεί να τύχει της απαλλαγής που προβλέπει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112.
- 38 Επισημαίνεται ότι με το ερώτημα αυτό ζητείται να διευκρινιστεί το περιεχόμενο της δεύτερης από τις δύο προϋποθέσεις που τάσσει το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής, όπως αυτές υπομνήσθηκαν στη σκέψη 17 της παρούσας απόφασης, σύμφωνα με την οποία οι παροχές ιατρικής περίθαλψης πραγματοποιούνται «στο πλαίσιο της άσκησης ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελματών, όπως καθορίζονται από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος».
- 39 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι η διάταξη αυτή δεν ορίζει την έννοια των «ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελματών», αλλά παραπέμπει, ως προς το ζήτημα αυτό, στον ορισμό που υιοθετείται από το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών (αποφάσεις της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψη 28, και της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 23).
- 40 Υπό τις συνθήκες αυτές, τα κράτη μέλη διαθέτουν, ιδίως προκειμένου να διασφαλίσουν την ορθή και απλή εφαρμογή της απαλλαγής που προβλέπεται από το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ίδιας οδηγίας, εξουσία εκτίμησης κατά τον προσδιορισμό των επαγγελματών στο πλαίσιο άσκησης των οποίων οι υπηρεσίες περίθαλψης απαλλάσσονται από τον ΦΠΑ και, ειδικότερα, κατά τον καθορισμό των προσόντων που απαιτούνται για την άσκηση των επαγγελματών αυτών (πρβλ. απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψεις 29, 30 και 32, και απόφαση της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 24).
- 41 Ωστόσο, η εν λόγω εξουσία εκτίμησης δεν είναι απεριόριστη, καθόσον τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη, αφενός, τον σκοπό που επιδιώκεται με τη διάταξη αυτή, ο οποίος έγκειται στο να διασφαλιστεί ότι η απαλλαγή εφαρμόζεται αποκλειστικά στις υπηρεσίες περίθαλψης οι οποίες παρέχονται από πρόσωπα που διαθέτουν τα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα, και, αφετέρου, την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας (πρβλ. απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψεις 31, 36 και 37, και απόφαση της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 25).
- 42 Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν, πρώτον, ότι η απαλλαγή που προβλέπεται στην εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται μόνο σε παροχές υπηρεσιών περίθαλψης επαρκούς ποιοτικού επιπέδου (πρβλ. απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψη 37, και απόφαση της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 26).
- 43 Συναφώς, η απαίτηση περί επαρκούς ποιοτικού επιπέδου ισχύει ανεξάρτητα από το μέσο επικοινωνίας που επιλέγεται για την παροχή της υπηρεσίας.
- 44 Επομένως, στα κράτη μέλη απόκειται να καθορίζουν τα επαγγελματικά προσόντα των παρεχόντων τις εν λόγω υπηρεσίες ώστε να είναι σε θέση να παρέχουν περίθαλψη επαρκούς ποιοτικού επιπέδου, απαιτώντας, εφόσον παρίσταται ανάγκη, από αυτούς πρόσθετα επαγγελματικά προσόντα σε σχέση με εκείνα που απαιτούνται για την παροχή ιατρικής περίθαλψης με άλλο τρόπο και όχι διά τηλεφώνου.

- 45 Δεύτερον, τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, η οποία δεν επιτρέπει να επιφυλάσσεται διαφορετική μεταχείριση από πλευράς ΦΠΑ σε παρόμοιες παροχές υπηρεσιών, οι οποίες κατά συνέπεια ανταγωνίζονται οι μεν τις δε (αποφάσεις της 27ης Απριλίου 2006, Solleveld και van den Hout-van Eijnsbergen, C-443/04 και C-444/04, EU:C:2006:257, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 27ης Ιουνίου 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie κ.λπ., C-597/17, EU:C:2019:544, σκέψη 28).
- 46 Επομένως, απόκειται ειδικότερα στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η μη εφαρμογή της προβλεπόμενης στο άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 απαλλαγής στις συμβουλευτικές υπηρεσίες και στα προγράμματα υποστήριξης ασθενών που παρέχουν νοσηλευτές και παραϊατρικό προσωπικό αντιβαίνει στην αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, στο μέτρο που οι επαγγελματίες αυτοί, λόγω των επαγγελματικών προσόντων τους, μπορούν να διασφαλίσουν ότι τέτοιου είδους υπηρεσίες, παρεχόμενες διά τηλεφώνου, έχουν ποιοτικό επίπεδο ανάλογο με εκείνο των υπηρεσιών που παρέχονται από άλλους παρέχοντες υπηρεσίες οι οποίοι χρησιμοποιούν το ίδιο μέσο επικοινωνίας.
- 47 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στους νοσηλευτές και το παραϊατρικό προσωπικό που παρέχουν υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης διά τηλεφώνου πρόσθετες απαιτήσεις επαγγελματικών προσόντων, λόγω της διά τηλεφώνου παροχής των υπηρεσιών αυτών, προκειμένου η απαλλαγή που προβλέπει η διάταξη αυτή να μπορεί να εφαρμοστεί στις εν λόγω παροχές, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες έχουν ποιοτικό επίπεδο ανάλογο με εκείνο των παροχών που πραγματοποιούνται από άλλους παρέχοντες υπηρεσίες οι οποίοι χρησιμοποιούν το ίδιο μέσο επικοινωνίας, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 48 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας, έχει την έννοια ότι οι υπηρεσίες που παρέχονται διά τηλεφώνου και συνίστανται στην παροχή συμβουλών σχετικά με την υγεία και τις ασθένειες είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην απαλλαγή που προβλέπει η διάταξη αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι επιδιώκουν θεραπευτικό σκοπό, πράγμα το οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.
- 2) Το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στους νοσηλευτές και το παραϊατρικό προσωπικό που παρέχουν υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης διά τηλεφώνου πρόσθετες απαιτήσεις επαγγελματικών προσόντων, λόγω της διά τηλεφώνου παροχής των υπηρεσιών αυτών, προκειμένου η απαλλαγή που προβλέπει η διάταξη αυτή να μπορεί να εφαρμοστεί στις εν λόγω παροχές, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες έχουν ποιοτικό επίπεδο ανάλογο με εκείνο των παροχών που πραγματοποιούνται από άλλους παρέχοντες υπηρεσίες οι οποίοι χρησιμοποιούν το ίδιο μέσο επικοινωνίας, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

(υπογραφές)